

BALOGH ERZSÉBET

Felsőoktatási szociális képzések a képzési és kimeneti követelmények tükrében

Tőkeelméletek oktatáskutatási megközelítésből

A tőkeelméletek előfutárai a klasszikus és neoklasszikus közgazdászok. Már Adam Smith nagy figyelmet szentel az oktatás szerepének a gazdasági-társadalmi fejlődésében (Varga, 1998). Friedrich List szerint az oktatás érdekében nemzedékeken keresztül le kell bizonyos előnyökről mondani, de ezért cserébe azok később többszörösen, hatványozottan megtérülnek (Polónyi, 2011). Smith szerint a tanulatlan és a szakképzett munka bére közötti különbség azon alapszik, hogy a tanulás révén elnyert munkában megtérül a tanulásra fordított összes költség és ezen felül még profitra is szert lehet tenni (Smith, 1992). List úgy gondolta, hogy a nemzet jövőbeni termelő erejének fejlesztését szolgálja az, amit elhasznál a jövő nemzedékének oktatására, nevelésére (List, 1940). A neoklasszikus közgazdászok képviselői mindannyian egyetértettek abban, hogy az emberi tényező a gazdaság növekedés jelentős eleme. Polónyi (2011) az irányzat képviselőiként többek között P.H. Douglas amerikai közgazdászt, Ch. W. Cobb matematikust és Eduard F. Denisont nevesíti.

Az emberi tőke elméleti fogalmának megalkotásához az vezetett, hogy az ember önálló tényezőként is jelentős szerepet játszik a gazdasági növekedésben, amely más termelési tényezővel nem magyarázható (Schultz, 1983.) Schultz az oktatást bizonyos mértékig fogyasztásnak tekinti, hiszen azt mondja, hogy amikor tanulunk az erre irányuló szükségleteinket elégítjük ki (Lengyel és Szántó, 1998). Gary S. Becker szerint az oktatás olyan beruházás, amely gazdasági haszna a jövőbeni elért jövedelmek alapján határozható meg (Becker, 1964). S. Rosen Shultz és Becker elméleteit gondolta tovább. Azt mondta, hogy az emberi tőke egy olyan tőke, amely az emberek képességeiből és produktív ismereteiből áll (Rosen, 1998).

A társadalmi tőke fogalmának megalkotása alapvetően Coleman és Bourdieu nevéhez köthető. Bourdieu (2004) a társadalmi tőkét a társadalmi kötelezettségekből vagy kapcsolatokból fakadó tőkének tekinti, amely a kapcsolatok olyan tartós hálójához kötő erőforrások együttese, melyek a kölcsönös ismertségen és elismertségen alapulnak. Coleman (1994) véleménye szerint az egyéneket egymáshoz fűző kapcsolatokban rejlik a társadalmi tőke és nem az egyénekből.

Míg Coleman a társadalmi tőkét egyénhez tartozónak, tekinti, addig Bourdieu csoport-hoz tartozás által létezőként definiálja azt. Bourdieu véleménye szerint beruházási folyamat eredménye, Coleman azt mondja, hogy a társadalmi tőke csak ritkán beruházás eredménye. Pusztai (2008) további különbségekre is rávilágít.

A hazai felsőoktatási kutatás területén kiemelkednek Pusztai Gabriella (Pusztai és Verdes 2002, Pusztai 2004, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011) társadalmi tőke vizsgálatait. Az *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón c. könyvében* (2004) mutatott rá arra, hogy milyen erőforrássá válhat az iskolaközösség a tanulók fejlődésének szempontjából. A *Társadalmi tőke és iskola c. művében* (2009) a kapcsolati tőke hosszú távú hatását vizsgálta a tanulmányi előmenetel és a tanulók életstratégiája szempontjából. „*A láthatatlan kéztől a baráti kezéig c. kötetben* pedig (2011) az igen heterogénné vált felsőoktatás keretein belül vizsgálja a társadalmi tőke kérdéskörét. Elemzéseit kifejezetten az oktatáspolitikai és felsőoktatási pedagógia számára fogalmazta meg.

Kutatásunk

A Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán többek között szociális és ifjúsági szociális munka felsőoktatási szakképzés ifjúságsegítő és szociális munka szakirányon, a szociális munka alapképzési szakon, az egészségügyi szociális munka és a szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szakon valósulnak meg a képzések. Ez utóbbival, a Kar szociális képzései felsőoktatási történelmet írt, az által, hogy sikeresen akkreditáltatta Magyarország első, nemzetközi közös képzését (joint degree). A képzés kilenc európai egyetem együttműködésével került megvalósításra.¹

Schultz és Rosen elméletéből kiindulva, egyrészt, amikor hasznos szakképzettségre tudásra és ismeretre teszünk szert, tőkét alkotunk, célunk mindazon képességek megszerzése, amelyekkel jövőbeli szükséglet-kielégítésünk válik lehetővé (Schultz 1983., Lengyel és Szántó 1998). Másrészt, ha az emberi tőkét olyan tőkének tekintjük, amely a képességek-ből is produktív ismeretekből áll (Rosen, 1998) lehetőségünk nyílik arra, hogy megvizsgáljuk ezeket a szociális képzésekre vonatkozó képzési és kimeneti követelmények (15/2006 (IV.3.) OM rendelet és a 39/2012 (XI. 12.) EMMI rendelet) oldaláról. Előfeltévéseink szerint:

1. A szociális képzésekben szintenként szabályozottak a követelmények.
2. A legelső szinten a képzési és kimeneteli követelmények leginkább adminisztrációs tevékenységekre irányulnak.
3. Az alapképzésen megszerezhető tudás, képesség, ismeretek a szakmaiság felé orientálódnak.
4. Mesterképzési szakon a magasabb szintnek megfelelően, a munkaerő-piacon magasabb pozíció betöltéséhez szükséges tudás, ismeret, képesség szerzhető meg.

Adatgyűjtési módszerként dokumentumelemzést választottunk. Alkalmazott módszerünk a tartalomelemzés módszere volt. A tartalomelemzés a társadalomtudományok olyan kutatási technikája, amely az adatokat szimbolikus jelenségekként próbálja megérteni (Krippendorff, 1995). A vizsgálati mintánk a képzési és kimeneti követelményeket megha-

¹ A résztvevő egyetemek: FH Campus Wien – Ausztria, Fachhochschule München – Németország, University of Ostrava – Csehország, University of Trnava – Szlovákia, Babes-Bolyai University – Románia, University of Silesia – Lengyelország, University of Poitiers – Franciaország, Lucerne University of Applied Sciences and Arts – Svájc, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar.

tárazó két rendelet. Elemzésünk során nem a teljes rendeletek szövege került be a vizsgálatba, csak azok mellékleteiben található, a megszerezhető tudásra, ismeretekre és képességekre vonatkozó adatok. Az elemzési egységeink következőek voltak:

1. 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről
 - a) 2. melléklet III. Társadalomtudományi képzési terület 3. Szociális munka alapképzési szak.
 - b) 3. melléklet VI. Orvos – és egészség tudományi képzési terület 1. Egészségügyi szociális munka mesterképzési szak.
 - c) 3/A melléklet Magyar és külföldi felsőoktatási intézmények közös képzése 1. Szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szak.
2. 39/2012. (XI. 21.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések képzési és kimeneti követelményeiről
 - a) 2. melléklet III. Társadalomtudomány képzési terület 2. Szociális munka felsőoktatási szakképzés. Szakképzettség: felsőfokú szociális munkás asszisztens és felsőfokú ifjúságsegítő asszisztens.

Az adatok elemzését úgy tettük lehetővé, hogy tematikai egységeket határoztunk meg, amely során értelmezésünk tartalmát egy sajátos szerkezeti definíciónak feleltettük meg (Krippendorff, 1995). Ezek lettek azok az elemzési egységeink, azok az egyedi elemek, amelyekről leíró vagy magyarázó kijelentéseket tehattunk (Babbie, 2003). Az általunk meghatározott kódolási – elemzési – egységek (Krippendorff, 1995., Babbie, 2003) a következők:

1. Szakmai. Ebbe az egységbe azok az ismeretek, tudások és képességeket kerültek be, amelyek szorosan a szakmai munkához kapcsolódnak.
2. Társadalomtudományi. Ezt a kategóriát kissé szélesebb társadalomtudományi területekre értelmeztük. Ide soroltuk az interdiszciplináris, multidiszciplináris ismereteket (szociológia, jog, pedagógia, gazdaság, informatika²).
3. Tervezési, szervezési. Kifejezetten azon tudások, ismeretek és készségek kerültek ebbe az elemzési egységbe, amelyek projektek, programok, tervek tervezésére, lebonyolítására közösségi aktivitás serkentésére irányulnak.
4. Adminisztrációs, dokumentációs. Ez alatt mindazon tevékenységeket értettünk, amelyek kifejezetten adminisztrációs, dokumentációs ismeretekre, feladatokra irányulnak.
5. Vezetői menedzsment. Irányítói, fejlesztési, vezetői funkciók ellátásához szükséges tudásokat, ismereteket kapcsolunk ehhez az egységhez.

Vizsgálatunk eredményeit ábrákon keresztül mutatjuk be, a képzési szintek egymásra épültségét követve (felsőoktatási szakképzés, alapképzés, mesterképzés).

A felsőoktatási szakképzésben a képzési és kimeneti követelmények szakképzettségek szerint külön vannak meghatározva, ezért mi is külön ábrázoljuk a felsőoktatási szakképzés szociális munkás asszisztens és felsőoktatási szakképzés ifjúságsegítő asszisztens szakokra vonatkozó eredményeinket. Elsőként a (1. ábra) szociális munkás asszisztens felsőoktatási szakképzés vizsgálati eredményét láthatjuk.

² Az informatikát azért láttuk praktikusnak ebbe a kategóriába sorolni, mert egyrészt ez a fajta informatikai tudás a felhasználói szinten jelenik meg. Másrészt, olyan alacsony volt az előfordulása, hogy pazarlásnak tartottuk azt külön egységbe rendezni.

1. ábra A felsőoktatási szakképzés szociális munkás asszisztens szakon megszerzhető tudás, ismeret, képesség (db)

A vizsgált szakon egyenlő arányban szerepelnek a szakmai, a társadalomtudományi valamint az adminisztrációs, dokumentációs ismeretek, tudások, készségek. Alacsony számban (1db) van tervezési, szervezési egységbe bekerült adat és egyáltalán nem volt adat a vezetői, menedzsment kategóriában.

Ettől kissé eltérő eredményt kaptunk a másik szakirányon (2. ábra), amelynek egyébként a képzési és kimeneti követelményei részletesebben kerültek kidolgozásra, szabályozásra, ezért is vannak kissé magasabb számban az előforduló adatok.

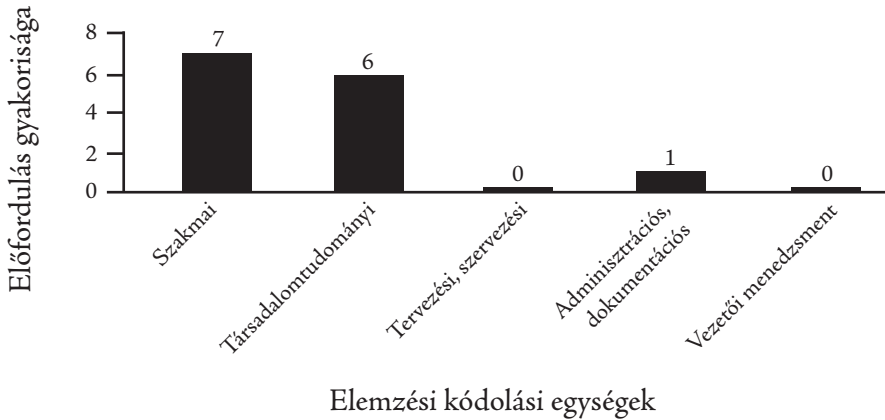
2. ábra A felsőoktatási ifjúságsegítő asszisztens szakon megszerzhető tudás, ismeret, képesség (db)

A vizsgált szakon legnagyobb számban a szakmai tudás, ismeret, készségek vannak jelen. Éppen ennek a fele a társadalomtudományi egységbe került adatok. Kisebb mértékben vannak jelen a tervezési, szervezési, valamint az adminisztrációs, dokumentációs egységbe sorolt ismeretek. Ezen a szakirányon sem volt adat a vezetői, menedzsment kategóriában.

A következő, 3. ábrán jól láthatjuk, hogy az alapképzési szakon szinte alig van különbség a szakmai és a társadalomtudományi ismeretek között, ezek fordulnak elő a legmagasabb gyakorisággal a követelményekben. A szakmai ismeretek közé hét adat került, a társadalomtudományi kategóriába hat. A tervezési, szervezési valamint a vezetői, menedzsment ismeretek, tudások, készségek nem jeleníthetők meg az általunk vizsgált mintában. Egy esetben találtunk kifejezetten adminisztrációs, dokumentációs ismeretekre, feladatokra irányuló adatot.

3. ábra A szociális munka alapszakon megszerezhető tudás, ismeret, képesség (db)

A mesterképzési szakok esetén először az egészségügyi szociális munka mesterképzési szak vizsgálati eredményét mutatjuk be (4. ábra).

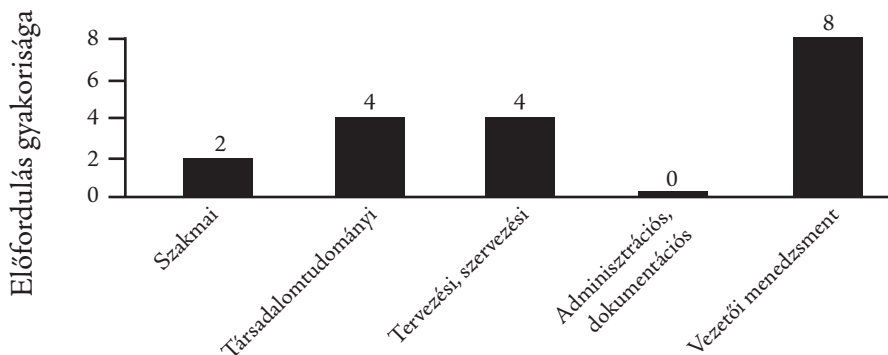
4. ábra Az egészségügyi szociális munka mesterképzési szakon megszerezhető tudás, ismeret, képesség (db)

Ezen a mesterképzési szakon továbbra is vezető helyen szerepel a szakmai tudás, ismeret, képesség. A második helyen itt is a társadalomtudományi ismeretek jelennek meg. Ebben a képzésben már jelen vannak tervezési, szervezési, vezetői, menedzsment képességek, ismeretek. Az adminisztrációra, dokumentációra irányuló adatok nem fordulnak el.

Az előzőekhez képest eltérő adatokat mutat a másik mesterképzési szakon kapott eredményünk (5. ábra).

5. ábra A szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szakon megszerzhető tudás, ismeret, képesség (db)

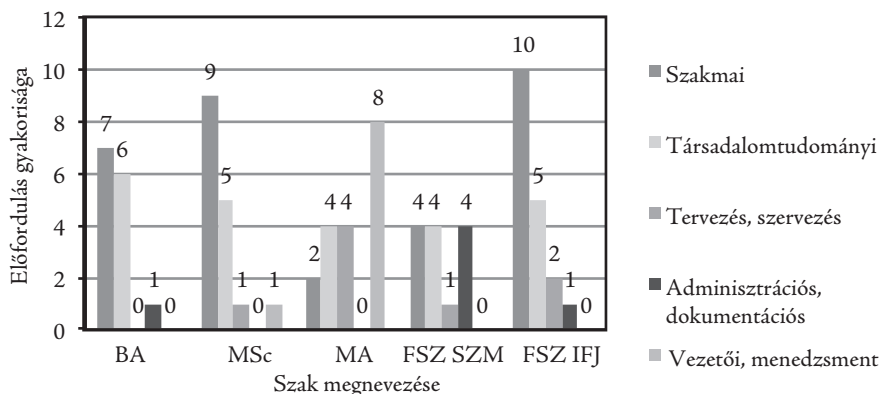
Elemzési kódolási egységek

A képzésben a legelőkelőbb helyre a vezetői, menedzsment ismeretek, képességek kerültek, éppen dupla darab adat került ebbe az egységbe, mint a társadalomtudományi és a tervezési, szervezési kategóriába. Ezen a szakon sem jelennek meg az adminisztrációra, dokumentációra irányuló adatok.

Az utolsó, 6. ábrán összesítettük vizsgálatunk eredményeit. A különböző szintű szakokat rövidítettük, a könnyebb áttekinthetőség érdekében. A BA a szociális munka alapképzési -, az MSc az egészségügyi szociális munka mesterképzési -, az MA a szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési -, az FSZSZ a felsőoktatási szakképzés szociális munkás asszisztens -, és a FSZIFJ rövidítés a felsőoktatási szakképzés ifjúságsegítő asszisztens -szakot jelöli.

Az ábrából kitűnik, hogy az alapszakon, az egészségügyi szociális munka mesterszakon és az ifjúságsegítő asszisztens szakon, első helyen a szakmai ismeretek, tudás, képességek szerepelnek. Ezen képzések kimeneti és képzési követelményeit vizsgálva arra következtethetünk, hogy itt helyeződik a legnagyobb hangsúly a szakmai munkára. Körülbelül hasonló hangsúllyal jelennek meg a társadalomtudományi egységbe került adatok, szinte minden esetben ez került a második helyre. Kivétel ez alól a szociális munkás asszisztens szak, mert ennél a képzésnél egyforma hangsúllyal jelennek meg a szakmai, a társadalomtudományi és a szervezési, tervezési tudás, ismeretek, készségek. A vezetői, menedzsment kategóriában csak a két mesterszak képzésénél találtunk adatokat. Ezek is kiemelkedően magasak a szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szakon. Ennek titka a nemzetköziségben rejtezik. A képzési és kimeneti követelményeket a nemzetközi standardoknak megfelelően alakították ki.

6. ábra A Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán a vizsgált képzéseken megszerezhető tudás, ismeret, képesség (db)

Előfeltevésink csak részben helytállóak. 1. A képzési és kimeneti követelmények minden esetben a képzési szinteknek megfelelően, elkülönülten kerültek szabályozásra. Azzal az eltéréssel, hogy a meglévő szabályozásban nem egy képzési területhez tartozóként jelennek meg. A felsőoktatási szakképzések és az alapképzés a társadalomtudományi képzési területen belül, az egészségügyi szociális munka az orvos – és egészség tudományi képzési területen belül a szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szak pedig a magyar és külföldi felsőoktatási intézmények közös képzési területén belül került szabályozásra. 2. A felsőoktatási szakképzés területén a két képzési területen eltérő eredményeket kaptunk. A szociális munkás asszisztens szakon egyenlő arányban jelentek meg a szakmai, a társadalomtudományi, valamint a dokumentációs, adminisztrációs ismeretek, tudás és képesség. Az ifjúságsegítő asszisztens szakon kimagaslik a szakmai irányultság, ezt követik a társadalomtudományi ismeretek és csak negyedik helyen vannak a dokumentációs, adminisztrációs ismeretek. 3. Az alapképzési szakon valóban a szakmai tudás, ismeret, képesség kapta a legnagyobb hangsúlyt, de a társadalomtudományi ismeretek pontszáma alig alacsonyabb ettől. 4. A két mesterképzési szakon is eltérőek az eredményeink. Míg a szociális munka és szociális gazdaság mesterképzési szakon toronymagasan vezet a vezetői, menedzsment ismeret, tudás, képesség, és kevésbé hangsúlyosan jelennek meg a szakmai ismeretek, addig az egészségügyi mesterképzési szakon éppen fordított a helyzet. Itt kimagaslanak a szakmai ismeretek és alig jelennek meg a vezetői, menedzsment ismeret, tudás, képesség.

IRODALOM

BABBIE, EARL (2003). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó
 Fordította: Kende Gábor és Szaitz Mariann
 BECKER, GARY STANLEY (1964). *Human capital: a theoretical and empirical analysis, with special reference to education* New York: National Bureau of Economic Research; distributed by Columbia University Press

BOURDIEU, P. (2004). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In.: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei*. Válogatott tanulmányok. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó 122–137.

COLEMAN, J. S. (1998). Társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In.: Lengyel György és Szántó Zoltán (szerk.) (2008) *Tőkefajták*:

- A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája* Budapest: Aula 11-44.
- KRIPPENDORF, KLAUS (1995). *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Budapest: Balassi Kiadó
- LENGYEL GYÖRGY ÉS SZÁNTÓ ZOLTÁN (SZERK.) (2008) *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája* Budapest: Aula
- LIST FRIGYES (1940) *A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere*. Budapest: Magyar Közgazdasági Társaság Kiadása. Fordította: Horn József
- POLÓNYI ISTVÁN (2011). Az oktatás és az oktatáspolitikai közgazdasági ideológiái. *Educatio* 1., 77-88 http://epa.oszk.hu/01500/01551/00055/pdf/educatio_EPA01551_2011-01-tan6.pdf
- PUSZTAI GABRIELLA (2004). *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Budapest: Gondolat.
- PUSZTAI GABRIELLA (2005). Társadalmi háttér és iskolai pályafutás. *Educatio*, 14., 3., 2005. 534-553. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00033/pdf/875.pdf>
- PUSZTAI GABRIELLA (2006). Egy határmenti régió hallgató-társadalmának térszerkezete. In.: Juhász Erika (szerk.) *Régió és oktatás. A „Regiónális egyetem” kutatás záró konferenciájának tanulmánykötete* Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete http://chard.unideb.hu/dok/kiadvany/regio_es_oktatasII_web.pdf
- PUSZTAI GABRIELLA (2008). *Középiskolások továbbtanulási tervei egy határmenti régióban*. OTKA K48820 szakmai beszámoló http://real.mtak.hu/2274/1/48820_ZJ1.pdf
- PUSZTAI GABRIELLA (2009). *A társadalmi tőke és az iskola*. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- PUSZTAI GABRIELLA (2010). *Kollegiális kezek a felsőoktatásban. Az értelmező közösség hatása a hallgatói pályafutásra*. Akadémiai Doktori értekezés http://real-d.mtak.hu/455/4/dc_43_10_doktori_mu-1.pdf
- PUSZTAI GABRIELLA (2011). *A láthatatlan kéztől a baráti kezéig*. Budapest: Új Mandátum Kiadó <http://mek.oszk.hu/12100/12194/12194.pdf>
- PUSZTAI GABRIELLA ÉS VERDES EMESE (2002). A társadalmi tőke hatása a felekezeti gimnazisták továbbtanulási terveire, *Szociológiai szemle* 1. 12., 89-106.
- ROSEN, SHERWIN (1998) Emberi tőke. In.: Lengyel György és Szántó Zoltán (szerk.) *Tőkefajták: A társadalmi és kulturális erőforrások szociológiája* Budapest: Aula 71-100.
- SCHULTZ, TH., W. (1983). *Beruházások az emberi tőkébe* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Fordította: Tényi György.
- SMITH ADAM (1992). *A nemzetek gazdasága – e gazdaság természetének és okainak vizsgálata* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Fordította: Bilek Rudolf
- VARGA JÚLIA (1998). *Oktatás – gazdaságtan* Budapest: Közgazdasági Szemle Alapítvány
- 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti követelményeiről
- 39/2012. (XI. 21.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések képzési és kimeneti követelményeiről